

СХОВИЩА

Repositoria Potestatis

СИЛИ

№ 14

2026

вересень

РЕДАКЦІЯ

Головний редактор
Ігор Мехеда

Редактор
Альона Дмитрук

Коректор
Данило Ігнатенко

Верстка
Анна Волошина

Дизайн
Олексій Данческу

Видавець
Ігор Дмитрук

Зв'язок з редакцією
tureligious@gmail.
com

ПРО ЖУРНАЛ «СХОВИЩА СИЛИ»

«Сховища Сили» (*Repositoria Potestatis*) — науково-популярний щомісячний журнал, присвячений дослідженню найпотаємніших та найзагадковіших куточків духовного світу. На його сторінках оживають оповіді про місця сили, священні традиції, релігії світу та культурну спадщину людства. Читач із легкістю порине у світ релігієзнавчих досліджень, міфів і містичних практик, відкриваючи глибинні сенси, що формували цивілізації протягом тисячоліть. Це видання для тих, хто шукає знання, натхнення та енергію в перетині науки й сакрального.

ЗМІСТ

Символіка	Сакральний сенс Петриківського живопису	6
Індуїзм	Дівалі та різні значення свята світла	10
Практики	Медитативна робота по книзі Арбателя	14
Обряди	Песах і родинна розповідь про свободу	18
Містика	Седмиця планетарних сфер	22
Пізнання	За межею	25
Традиції	Обон і японські традиції пам'яті про предків	28
Філософія	Анекантавада: багато шляхів до розуміння істини	30

Шановні читачі!

Ви тримаєте у руках вересневий номер нашого журналу «Сховище Сили»! У багатьох народів цей період пов'язаний зі святами врожаю, подякою землі, пам'яттю про предків і побажанням майбутньої родючості. Частина таких обрядів припадає також на серпень або жовтень, адже їхні дати часто визначаються місячними чи місячно-сонячними календарями.

Вересень у багатьох аграрних культурах Північної півкулі є перехідним місяцем між завершенням польових робіт і початком осіннього циклу. Саме тому в цей час особливого значення набувають зерно, плоди, останній сніп, новий рис, виноград, пам'ять про предків і небесні цикли.

Українці та інші слов'яни — обжинки, дожинки. Завершення жнив супроводжувалося обжинковими обрядами. Особливе значення мав останній сніп або пучок колосся. Частину зерна іноді залишали на полі як символ майбутньої родючості. У польській традиції відомий також обряд «перепілки» — залишення частини збіжжя як символічного осередку нового врожаю.

Польща — Dożynki. Після жнив із колосся робили великий вінок, прикрашали його квітами та стрічками, урочисто несли до села, випікали хліб із нового зерна й влаштовували спільну трапезу. Остання жменя зерна символічно зберігала силу майбутньої родючості.

Китай — Свято середини осені. Свято припадає на 15-й день восьмого місяця китайського календаря. Його головні мотиви — повний Місяць, сім'я, урожай, достаток і побажання благополуччя.

Корея — Чусок. Чусок поєднує мотиви врожаю та шанування предків. Родини повертаються до рідних місць, відвідують могили, проводять обряди пам'яті, готують святкову їжу й використовують рис нового врожаю. Відомими є рисові коржі сонпхон.

Японія — Цукімі, «споглядання Місяця». Під час цього свята милуються Місяцем, використовують пампасну траву, рисові кульки данго, каштани та інші сезонні продукти. Їжа виступає як підношення й побажання доброго врожаю.

Індія — Онам і ритуали першого рису. У Кералі Онам має міфологічний, соціальний та аграрний зміст. Іллам Ніра пов'язаний із принесенням у дім свіжих рисових колосків, а Путхарі — з використанням першого рису нового врожаю. Існують також храмові церемонії Нірапутхарі.

У Північній Кералі відомі обряди, спрямовані на захист полів і майбутнього врожаю. Під час них співали спеціальні пісні, молилися про родючість землі, худоби та насіння, зверталися до Землі, Сонця й Нагів.

Індія — Нуакхай. Це свято нового рису в штаті Одіша. Новий урожай спочатку проходить традиційне сакральне приїняття, а вже потім стає звичайною їжею.

Близький Схід. Одне з біблійних свят урожаю припадає на 15-й день місяця тішрей. Його характерною рисою є спорудження тимчасового житла з рослинних матеріалів і використання чотирьох видів рослин.

Виноградні та виноробні обряди Європи. Вересень у багатьох регіонах Європи пов'язаний зі збором винограду, початком виноробного сезону, благословенням урожаю, першим вином і спільними трапезами.

Африка. У багатьох африканських культурах час святкування залежить від сезону дощів і дозрівання конкретної культури. У Західній Африці, наприклад, поширені фестивалі ямсу, під час яких новий урожай стає приводом для обрядів, частувань і подяки.

У різних традиціях простежується спільна ідея переходу: завершення старого циклу, збереження життєвої сили й підготовка до нового. Саме тому так часто зустрічаються обряди останнього снопа, збереження насіння, першого врожаю, звернення до предків і небесних циклів.

Таким чином, вересень можна розглядати як місяць переходу сили: урожай — подяка — пам'ять — збереження — новий цикл. Бажаємо вам приємного читання, цікавих відкриттів і натхнення!

**З повагою,
редактор Ігор Мехеда**

САКРАЛЬНИЙ СЕНС ПЕТРИКІВСЬКОГО ЖИВОПИСУ

Петриківський живопис справді має сакральний вимір, але його важливо розглядати обережно. Це народна символіка, захисна функція орнаменту, зв'язок із природою, життєвим циклом та духовною пам'яттю громади.

Петриківський розпис як «сакральне бачення світу». Петриківський живопис сформувався на Дніпропетровщині як народне декоративне мистецтво, пов'язане з оздобленням хат, побутових речей та музичних інструментів. ЮНЕСКО внесло його до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства у 2013 році.

Особливо важливо, що в офіційному описі ЮНЕСКО прямо зазначено символічний характер цього мистецтва. Там наведено, зокрема, таке: «півень — вогонь і духовне пробудження; птахи — світло, гармонія та щастя; самі розписи, за народними уявленнями, захищали від смутку та зла».

Тобто слово «сакральний» тут цілком доречне, якщо ми говоримо про традиційне сприйняття орнаменту як такого, що може впливати на стан людини та охороняти простір.

Найважливіша особливість — не копіювання природи (!). На перший погляд здається, що Пе-

триківка просто малює квіти. Але це не зовсім так. Майстер спочатку спостерігає реальну природу, а потім перетворює її на художній світ. Саме тому поряд із впізнаваними трояндами, жоржинами, айстрами, ромашками, волошками, калиною, виноградом, полуницею з'являються й фантастичні квіти — наприклад, традиційні «кучерявка» та «лучка».

В українському описі елемента нематеріальної спадщини наголошується, що Петриківський стиль виріс із уважного спостереження за місцевою флорою та перетворення реальних форм на фантастичні.

Отже, спостереження за природою переходить у художнє сприйняття та перетворюється на символічний образ. Це вже набагато глибше, ніж просто декоративність.

Дерево життя — центральний образ Петриківки. Якщо говорити про сакральну інтерпретацію Петриківки, особливу увагу варто приділити композиції дерева або квіткового куща. Вертикальна рослинна композиція природно створює трирівневу структуру: коріння — земля, стовбур — людський світ, квіти й вершина — небесний світ. Саме тому дослідники традиційного орнаменту часто розглядають рослинні композиції через образ світового дерева.

Квіти — образ життєвої сили. Петриківська квітка майже ніколи не виглядає як ботанічна ілюстрація. Вона розкривається, випромінює пелюстки, повторюється, створює ритм, утворює композиційне коло, поєднується з листям та ягодами. Тому її можна розглядати як образ життєвої енергії та безперервного оновлення. Особливо цікаве поєднання «квітка — ягідка — листя — птах». Тут виникає цілий світ: рослина, плід, життя, рух, відтворення.

Ягоди — плід і достаток. У петриківському орнаменті часто зустрічаються калина, полуниця, виноград та ягоди інших рослин. Плід — дуже сильний образ у традиційній культурі. Він пов'язує квітку, врожай, достаток та продовження життя. Особливо символічно, коли ягоди розташовані серед великих квітів. Тоді композиція показує не окрему рослину, а повний цикл життя рослинного світу.

Птах — посередник між світами. Ось тут Петриківка стає особливо цікавою. Птах не просто сидить на гілці. У композиції він дивиться в певному напрямку, розташований над рослинами, знаходиться біля квітів, утворює пару з іншим птахом. У традиційному символічному прочитанні птах легко сприймається як істота між землею і небом. І це узгоджується з тим, що ЮНЕСКО фіксує традиційне значення птахів як світла, гармонії та щастя. Тому птах у Петриківці може бути прочитаний як образ піднесення, життєвої радості та зв'язку земного й небесного.

Півень — особливо сильний символ. Півень є сонячним птахом та птахом сонця у багатьох прадавніх віруваннях. Це один із тих випадків, коли ми маємо дуже чітке документальне підтвердження. Документ ЮНЕСКО прямо вказує: «Півень символізує вогонь і духовне пробудження». Тут поєднуються

одразу кілька рівнів: півень — світанок — сонце — пробудження → початок нового дня. Тому півня в декоративній композиції можна розглядати як вартового нового дня та образ пробудження життєвої сили.

Кольори. Петриківка відома надзвичайно насиченою палітрою. Особливо характерні червоний, жовтий, зелений, синій, білий. Це загальна семантика яскравості, життєрадісності, достатку та святковості.

Дерево життя — центральний образ Петриківки. Якщо говорити про сакральну інтерпретацію Петриківки, особливу увагу варто приділити композиції дерева або квіткового куща. Вертикальна рос-

линна композиція природно створює тривірневу структуру: коріння — земля, стовбур — людський світ, квіти й вершина — небесний світ. Саме тому дослідники традиційного орнаменту часто розглядають рослинні композиції через образ світового дерева.

Квіти — образ життєвої сили. Петриківська квітка майже ніколи не виглядає як ботанічна ілюстрація. Вона розкривається, випромінює пелюстки, повторюється, створює ритм, утворює композиційне коло, поєднується з листям та ягодами. Тому її можна розглядати як образ життєвої енергії та безперервного оновлення. Особливо цікаве поєднання «квітка — ягідка — листя — птах». Тут виникає цілий світ:

рослина, плід, життя, рух, відтворення.

Ягоди — плід і достаток. У петриківському орнаменті часто зустрічаються калина, полуниця, виноград та ягоди інших рослин. Плід — дуже сильний образ у традиційній культурі. Він пов'язує квітку, врожай, достаток та продовження життя. Особливо символічно, коли ягоди розташовані серед великих квітів. Тоді композиція показує не окрему рослину, а повний цикл життя рослинного світу.

Птах — посередник між світами. Ось тут Петриківка стає особливо цікавою. Птах не просто сидить на гілці. У композиції він дивиться в певному напрямку, розташова-

ний над рослинами, знаходиться біля квітів, утворює пару з іншим птахом. У традиційному символічному прочитанні птах легко сприймається як істота між землею і небом. І це узгоджується з тим, що ЮНЕСКО фіксує традиційне значення птахів як світла, гармонії та щастя. Тому птах у Петриківці може бути прочитаний як образ піднесення, життєвої радості та зв'язку земного й небесного.

Півень — особливо сильний символ. Півень є сонячним птахом та птахом сонця у багатьох прадавніх віруваннях. Це один із тих випадків, коли ми маємо дуже чітке документальне підтвердження. Документ ЮНЕСКО прямо вказує:

«Півень символізує вогонь і духовне пробудження». Тут поєднуються одразу кілька рівнів: півень — світанок — сонце — пробудження → початок нового дня. Тому півня в декоративній композиції можна розглядати як варту нового дня та образ пробудження життєвої сили.

Кольори. Петриківка відома надзвичайно насиченою палітрою. Особливо характерні червоний, жовтий, зелений, синій, білий. Це загальна семантика яскравості, життєрадісності, достатку та святковості.

Автор: Ігор Мехеда

ІНДУЇЗМ

ДІВАЛІ

ТА РІЗНІ ЗНАЧЕННЯ СВЯТА СВІТЛА

Перед Дівалі біля входів до будинків з'являються візерунки з кольорового порошку, рису або квітів, а на порогах і підвіконнях виставляють маленькі світильники. Назва Діпавалі походить із санскриту й означає «ряд вогнів». Скорочена форма Дівалі відома в багатьох мовах. Найпомітніша ознака свята — освітлені оселі та храми, але зміст урочистостей залежить від регіону, родини й релігійної громади. Одна назва об'єднує кілька різних оповідей та обрядових звичаїв.

Світильники і календар

Дівалі припадає на осінь, пере-

важно на жовтень або листопад за григоріанським календарем. Дату визначають за індійськими місячно-сонячними календарями. Головна ніч у багатьох індуїстських традиціях пов'язана з молодиком, тому світильники особливо виразні на тлі темряви. Урочистості часто описують як п'ятиденні, однак конкретний перелік днів і найважливіший обряд різняться. Навіть у межах Індії не існує єдиного домашнього сценарію для всіх.

Традиційна дія — невелика лампа, зазвичай глиняна, з олією або топленим маслом і гнотом. Її запалюють біля дверей, у дворі чи перед домашньою святинією. Поряд

із такими лампами давно використовують свічки та електричні гірлянди. Світло в релігійних поясненнях пов'язують із подоланням невігластва й утвердженням добра. Саме тому декоративне освітлення набуває особистого змісту, коли супроводжує молитву або вшанування божества.

Візерунки ранголі біля входу мають багато місцевих форм. Геометричні фігури, квіти та симетричні композиції створюють за допомогою сипких матеріалів або пелюсток. Їхня краса нетривка: малюнок може зіпсувати вітер чи крок перехожого. До наступного свята його відновлюють. Прибирання

та прикрашання оселі пов'язані з прийманням гостей і, в багатьох індуїстських родинах, з очікуванням благословення Лакшмі.

Рама і повернення до Айодг'ї

У Північній Індії поширене пояснення Дівалі через повернення Рами до Айодг'ї після чотирнадцяти років вигнання та перемоги над Раваною. Рама є центральним героєм «Рамаяни», а для багатьох індуїстів — утіленням Вішну. Згідно зі святковим переказом, мешканці міста зустріли його вогнями. Запалювання ламп у такому прочитанні повторює радісну зустріч правителя, з яким пов'язують відновлення належного порядку.

Цю оповідь слід розуміти в межах епічної та релігійної традиції. Вона пояснює значення свята для його учасників, але не дає документально встановленої дати першого Дівалі. Так само неправильно вважати, що всі святкувальники обов'язково згадують саме Раму. У частині південних традицій важливішою є перемога Крішні над Наракасурою. У Бенгалії приблизно в цей час особливе місце посідає вшанування богині Калі.

Різні оповіді не заважають ро-

динам святкувати поруч. Вони показують особливість індуїзму, в якому місцеві храмові традиції, домашні звичаї та відданість певному божеству можуть формувати різні релігійні акценти. Зображення Рами, Крішні, Лакшмі або Калі у святковому оформленні допомагає зрозуміти, яку саме історію чи форму поклоніння підкреслює конкретна громада.

Лакшмі і домашнє поклоніння

Для багатьох родин центральною подією є Лакшмі-пуджа, обряд вшанування богині добробуту й достатку. Пуджа включає приношення та молитви; її порядок залежить від традиції. У багатьох оселях разом із Лакшмі вшановують Ґанешу, якого пов'язують з усуненням перешкод. Свято також важливе для торгівлі: у деяких підприємницьких гро-

мадах благословляють рахункові книги та розпочинають новий цикл ділового життя.

Добробут у таких обрядах охоплює більше, ніж придбання коштовностей. Релігійні пояснення наголошують на чесному способі заробітку, належному використанні майна та щедрості. У храмовій традиції BAPS, наприклад, молитву про процвітання прямо пов'язують з етичною поведінкою. Домашнє свято водночас створює багато звичайної роботи: потрібно прибрати, приготувати страви, запалити лампи, привітати родичів і подбати про частування.

П'ятиденний цикл часто починають із Дгантерасу, який пов'язують із добробутом і сприятливими покупками. Далі можуть відзначати Нарака-чатурдаші, головну ніч Лакшмі-пуджі та день Говардган-пуджі. Свято Бгай-дудж присвячене стосункам братів і сестер. Це поширена схема, особливо для частини Північної та Західної Індії. Переносити її без змін на кожен штат, храм або родину було б помилкою.

Після Дівалі в низці громад проводять Аннакут, назва якого означає «гора їжі». Перед божеством викладають численні приготовані страви. Обряд пов'язаний із подякою та приношенням; у деяких традиціях він поєднаний зі спогадом про гору Говардган і Крішну. Кількість страв та їхній склад залежать від можливостей і звичаю громади. Для людей, які готують спільне частування, храмове свято стає справою багатьох родин.

Для частини громад Гуджарату наступний день після Дівалі відкриває новий рік. Родичі обмінюються побажаннями та відвідують місцеві храми. Це регіональний

календарний звичай: інші індійські спільноти можуть зустрічати свій новий рік в інший сезон.

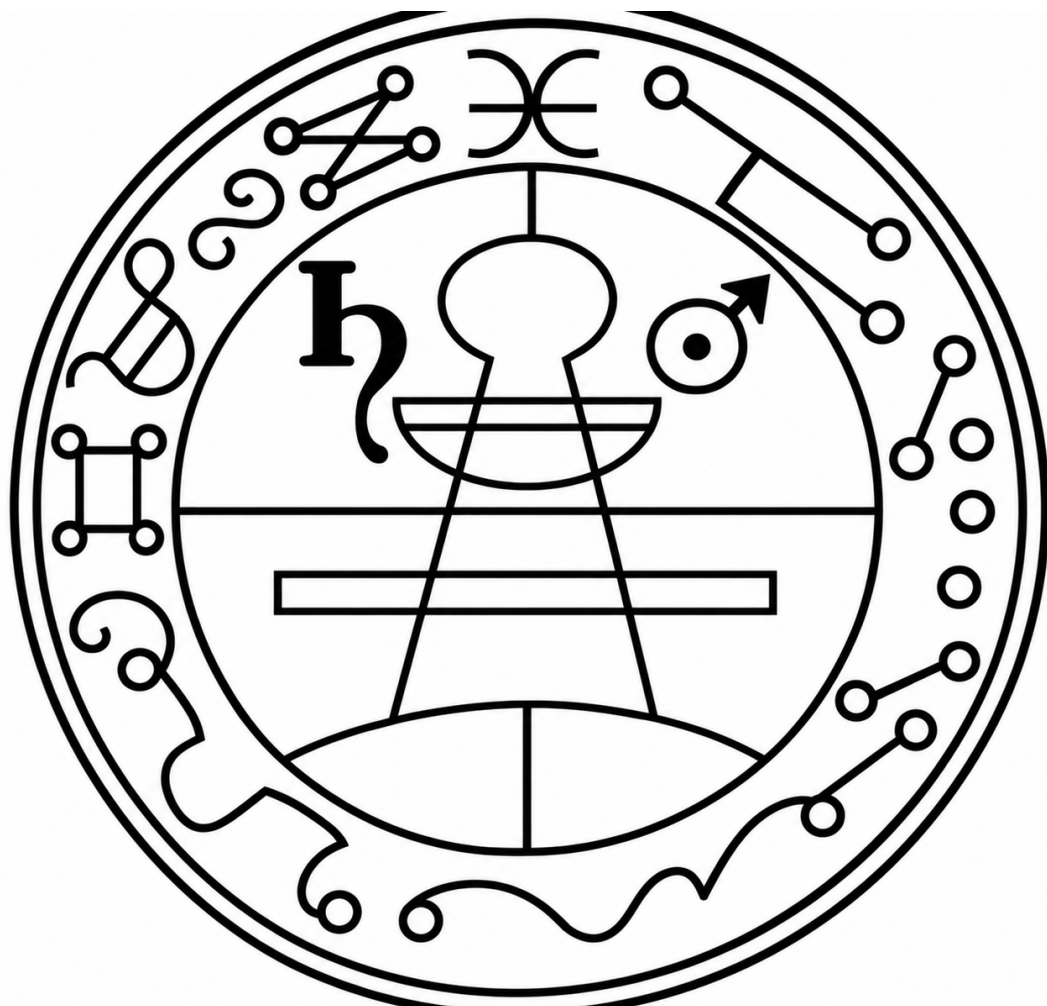
Чому джайни і сикхи теж запалюють вогні

Для джайнів Дівалі пов'язане з нірваною Махавіри, двадцять четвертого тіртханкари, тобто великого духовного вчителя. У джайнському розумінні це остаточне звільнення від кола народжень і смертей. Лампи вшановують духовне світло його вчення. Святкування може включати читання релігійних текстів, молитви та піст. Отже, зовні подібні вогні тут відсилають до іншої священної події, ніж повернення Рами.

Сикхське свято Банді Чхор Дівас, яке відзначають у час Дівалі, присвячене звільненню шостого гуру Харгобінда з фортеці Іваліор. Сикхський переказ особливо наголошує, що він домігся визволення також п'ятдесяти двох ув'язнених правителів. Освітлення гурдвар і спільні зібрання пов'язані з пам'яттю про цю подію. Самостійний сикхський зміст свята не варто зводити до запозичення індуїстського обряду.

Розмаїття Дівалі найкраще видно за святковим столом і в домашній святині. Хтось читає історію Рами, інша родина проводить Лакшмі-пуджу, джайнська громада згадує Махавіру. Сусіди можуть обмінюватися солодощами й вітаннями, зберігаючи власну віру. Знання цих відмінностей робить свято зрозумілішим: за схожим рядом світильників стоять конкретні імена, перекази та уявлення про добре життя, які передаються в родині.

Автор: Андрій Добровольський

МЕДИТАТИВНА РОБОТА ПО КНИЗІ АРБАТЕЛЯ

Про метод.

Інструкція, як працювати з духами з гримуару.

Для контакту з певним духом слід візуалізувати його сигілу у колі. Візуалізувати її саме повністю: якщо якогось шматочка, що світиться, не побачите перед очима, то ефекту не буде. Після того, як ви побачили сигілу, що сяє в темряві, внутрішнім поглядом, ту, що знаходиться в колі перед вами, слід зробити крок усередину цієї форми, увійти в коло, пройшовши крізь сигілу, і по той бік кола ми вже можемо спілкуватися з обраним духом. У момент входу потрібно подумки вимовляти його ім'я. Наближаємося до потріб-

ної сигіли, візуалізуємо її повністю, входимо в неї, називаємо ім'я духу — і там з ним у медитації спілкуємося. По завершенні комунікації сигіла просто розчиняється, або, якщо ще ні, то я прощаюся, дякую духу і роблю крок назад із неї.

Фул

Зовнішність має таку: кругле обличчя, волосся світле і в'ється, очі блакитні. Спочатку було важко говорити. «Що ти любиш?» — запитала я. Вона відповіла: «Срібло (прикраси), чиста вода, монети».

«Ти можеш приносити фінансовий успіх?» Відповідь: «Примножити. Я нічого не створюю, а тільки примножую» [те, що є].

Фалег

Виглядає як міцний, кремезний чоловік з невеликою бородою, у шоломі та латах. «У чому ти можеш допомагати? Що ти можеш дати?» — запитала. Відповідь: «Я можу дати силу та зброю». «Що ти любиш?» — відповідь: «Червоні фрукти, вогонь». Також любить напої червоного кольору.

Офіель

Вигладає як юнак з блакитними очима, блідою шкірою з ластовинням, волосся яскраво-руде і в'ється до плечей. «У чому ти можеш допомогати?» — запитала я. Він відповів: «Навчання, торгівля, посередництво». «Що ти любиш?» — запитала я. Відповів: «Книга, знаряддя письма, [гроші] монети».

Бетор

Чоловік трохи старший за середній вік, зовні за рисами обличчя не старий, але практично сивий, у світлому довгому одязі, що звисає вниз багатьма складками. «У чому ти можеш допомогати?» Відповідь: «Релігія [релігійні питання], розширення впливу». «Що ти любиш?» Відповідь: «Горіхи, зелена гілка оливи, оливкова олія». Також він любить білий одяг.

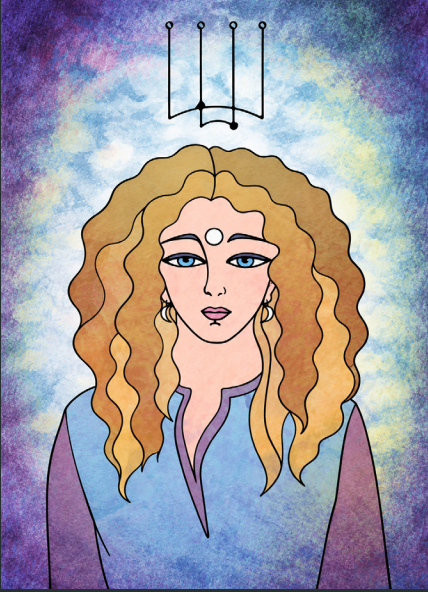
Харіт

Вигладає як темноока чорнява дівчина з круглим обличчям, чимось схожа на іконографічних індійських богинь, волосся зверху укладене і в'ється, одягнена в довгу зелену сукню на застібці спереду, типу халата, під нею — широкі зелені штани, звужені знизу. Схожа і на гречанку, і на індіанку, і на перську дівчину. Я спитала, що вона любить. Вона відповіла: «Свічка (будь-якого кольору), жива зелень, молоко і солодкі східні ласощі». На питання, чи може вона приносити багатство, почула відповідь: «Я і є багатство».

Аратрон

Вигладає як худорлявий, немолодий чоловік, очі цілком чорні, без зіниць, або я зіниць не помітила. Волосся пряме, довге, сиве. Схожий на літнього ельфа, як їх показують у фільмах.

На питання, що він любить, відповів: «Попіл, блідо-жовті квіти, але можна й асфодель; дорого-

Фул

Харіт

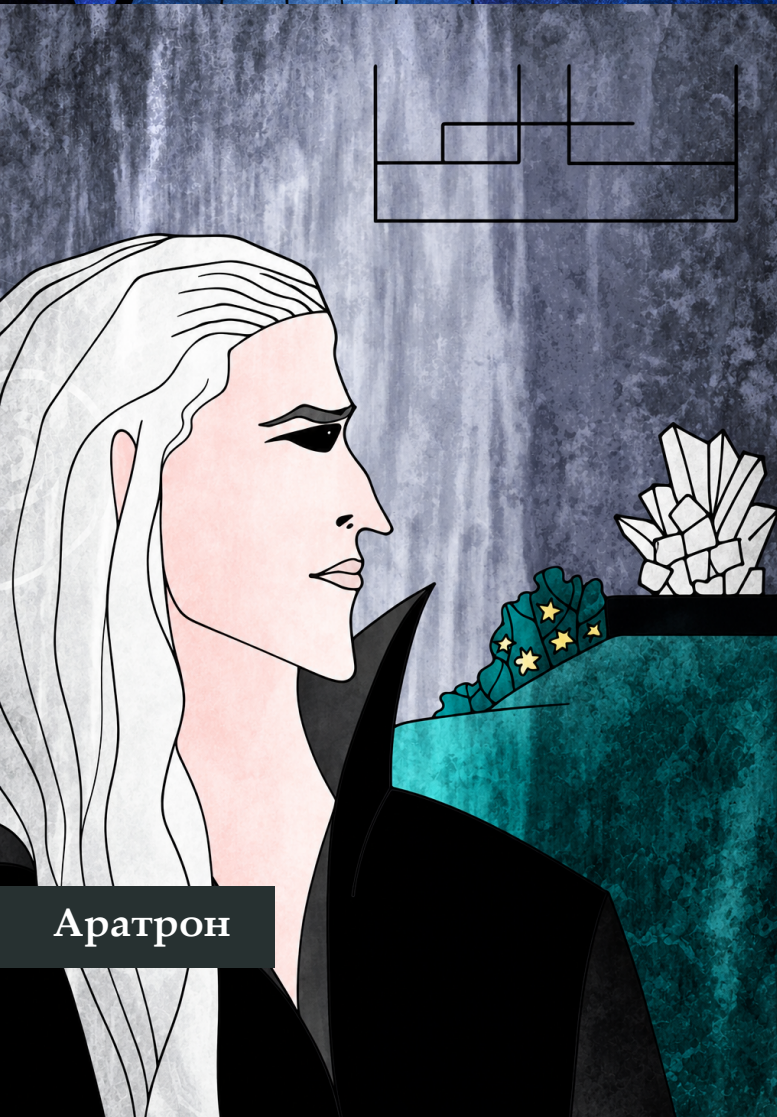
Фалег

Офіель

Бетор

Аратрон

цінний безбарвний камінь — прозорий кристал. Також можна чорний квадрат із обсидіану». На питання, що вміє робити, відповів: «Я можу зробити життя довгим. Я можу зупинити те, що має бути зупинено, — у потрібну годину. Я можу обернути на попіл усе, що забажаю. Але сам я не бажаю нічого».

На запитання, чи слід мені взагалі оприлюднити своє медитативне спілкування з духами, відповів: «Ті, кому потрібно, знайдуть дорогу, їм її вкажуть, а ті, хто не повинні, все одно пройдуть повз».

Ох

Почну з сигіли, яку жартома деякі називають вилкою. Так ось, це не вилка, а стилізована корона на голові, і взагалі маленьке коло знизу, можливо, було знаком Сонця з крапкою всередині, але потім вона загубилася.

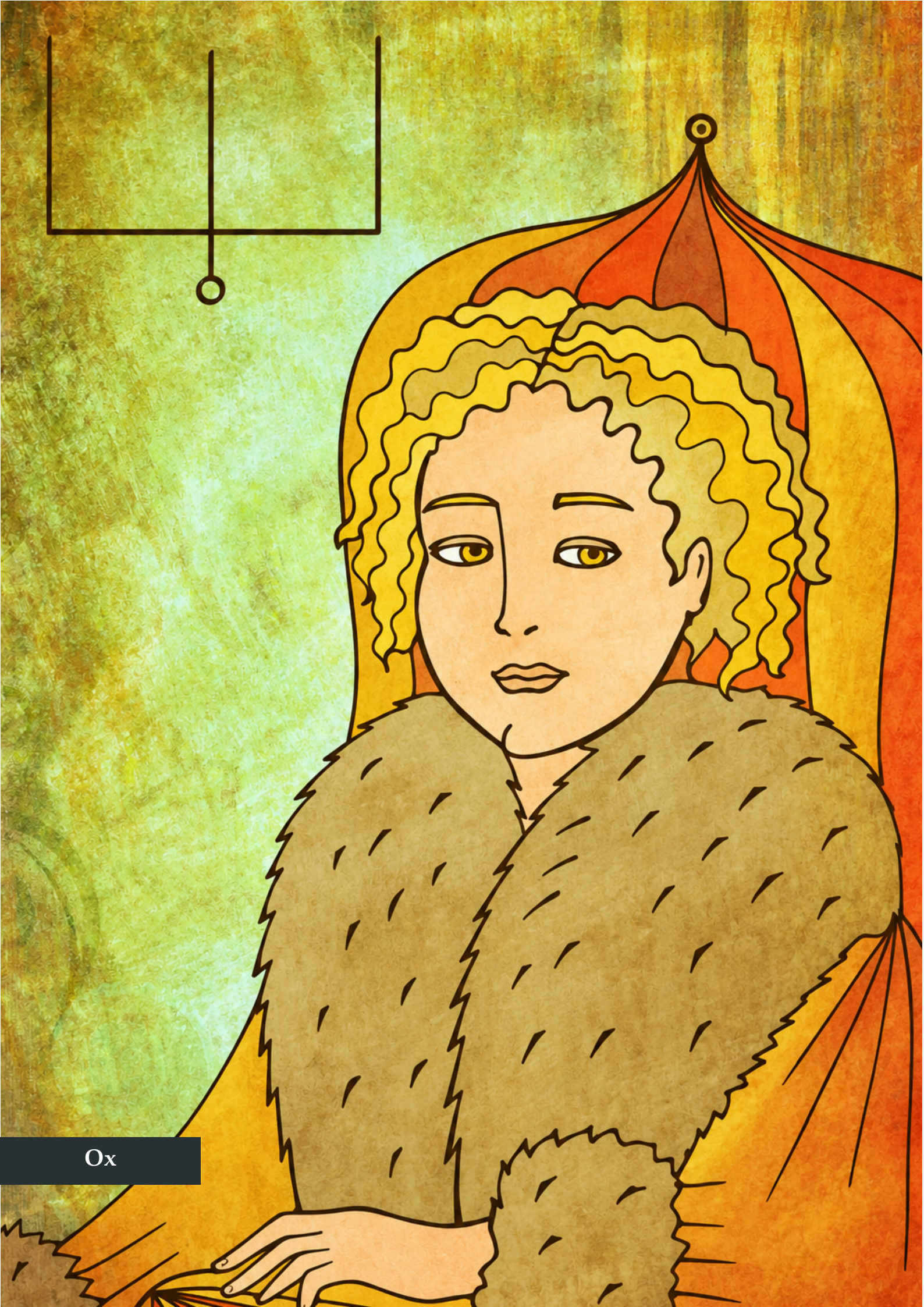
Ох виглядає як кучерявий златовласий чоловік, за рисами обличчя майже як жінка, так відразу навіть не скажеш однозначно, якої він статі. Повний, сидить на троні, у світлому хутрянному одязі на кшталт королівського вбрання. На питання, що любить, відповів: «Будь-яке жовте каміння, хліб/колоски, мед». Тобто все у сонячній кольоровій гамі, логічно. На питання, у чому він може допомагати, відповів: «Зцілення від захворювань, допомога у витончених мистецтвах, створення образів».

Яким чином він зцілює? Людині не вистачає світла, і він може його дати, здорова людина цим світлом сяє. Він вселяє певний оптимізм, і це сприяє лікуванню — і це і є його механізм роботи.

Так завершилися мої роботи з духами Арбателя.

Для тих, хто захоче скористатися моїм медитативним досвідом, — я створила сім малюнків, на яких зображені духи Арбателя.

Автор: Аліна Сігрід

Ox

ОБРЯДИ

ПЕСАХ

І РОДИННА РОЗПОВІДЬ ПРО СВОБОДУ

За столом лежить маца, стоять келихи, а на окремі тарілки розкладені незвичні для звичайної вечері продукти. Наймолодший учасник запитує, чим ця ніч відрізняється від усіх інших. Так починається одна з найвпізнаваніших частин песахального седеру — обрядової трапези, під час якої єврейські родини розповідають про вихід із Єгипту. Їжа, читання й запитання утворюють спільну дію, завдяки якій давня оповідь щороку повертається в домашній простір.

Коли святкують і що пригадують

Песах починається ввечері, з настанням п'ятнадцятого дня місяця нісан за єврейським календарем.

В Ізраїлі свято триває сім днів, у багатьох традиційних громадах діаспори — вісім. Більшість реформістських громад дотримується семиденного святкування. Оскільки єврейський календар поєднує місячні місяці із сонячним роком, Песах припадає на весну, але його дати за звичним цивільним календарем змінюються.

Основою свята є біблійна книга Вихід. Вона розповідає про поневолення ізраїльтян у Єгипті, Мойсея, протистояння з фараоном і звільнення народу. Назву Песах традиційно пояснюють через Божий захист ізраїльських осель під час останньої єгипетської кари. Для

юдаїзму це священна історія визволення. Її не слід переказувати як подію з безспірно встановленою археологами датою: історичне співвіднесення біблійної розповіді з конкретними царюваннями залишається дискусійним.

У давнину святкування було пов'язане з паломництвом до Єрусалимського храму та песахальною жертвою. Після зруйнування Другого храму римлянами 70 року нашої ери храмове жертвопринесення припинилося. У рабинській традиції центральне місце посіла домашня трапеза з читанням і тлумаченням оповіді. Сучасний седер зберігає пам'ять про храмові

обряди, хоча його не варто уявляти незмінною копією вечері біблійних часів.

В Ізраїлі седер проводять першого вечора Песаху. У численних традиційних громадах за кордоном його повторюють наступного вечора. Реформістська практика може передбачати один седер.

Чому з дому прибирають квасне

Перед Песахом оселю очищають від хамецу. Так називають продукти з певних зернових, у яких відбулося заборонене для свята квашування. Правила стосуються пшениці, ячменю, жита, вівса та полби в традиційному розумінні цих категорій. Ідеться не лише про звичайний хліб: уваги потребують випічка, макарони, напої та складники готової їжі. Саме тому святкова підготовка включає перевірку продуктів і кухонного начиння.

Напередодні проводять ритуальний пошук залишків хамецу. У традиційному варіанті користуються світлом свічки, а знайдені крихти збирають. Практика має визначений релігійний порядок, тому її сенс не в змаганні за ідеальну чистоту. Людина свідомо готує свій дім до іншого режиму харчування. Маца, дозволений прісний хліб, також виготовляється із зернового борошна: вирішальними є спосіб і контроль її приготування.

За біблійною оповіддю, ізраїльтяни залишали Єгипет поспіхом, і тісто не встигло піднятися. Маца нагадує про цей вихід. Водночас у тексті Агади вона пов'язана з убогістю та поневоленням. Один продукт утримує поруч два досвіди — нужду й початок свободи. Його простота допомагає зробити розповідь відчутною: учасники розглядають мацу, ламають її та їдять у визначені моменти вечері.

Як влаштований седер

Слово «седер» означає «порядок». Послідовність дій викладена в Агаді — збірнику оповіді, пояснень, молитов і пісень. Під час трапези випивають чотири ритуальні келихи вина або виноградного соку, їдять мацу та гіркі трави, переповідають історію визволення. Окремі дії виконують, відхилившись наліво на опору: ця поза пов'язана з давнім звичаєм вільних людей трапезувати напівлежачи.

На святковій тарілці, кеарі, кожен продукт має своє призначення. Марор, гіркі трави, нагадує про

гіркоту рабства. Харосет — суміш фруктів, горіхів та інших складників — асоціюється з будівельним розчином, який виготовляли поневолені. Зероа, обсмажена кістка з м'ясом або інший прийнятий у громаді відповідник, нагадує про песахальну жертву. Яйце пов'язують зі святковим храмовим приношенням. Овоч для карпасу вмочують у солону воду.

Рецепти харосету добре показують географію єврейського життя. У багатьох ашкеназьких ролинах використовують яблука, горіхи й

вино; в інших громадах поширені суміші з фініками та сухофруктами. Вибір овочу для карпасу теж різниться. Сєнс обряду зберігається без однакового набору місцевих продуктів. Навіть порядок розташування складників на тарілці залежить від звичаю, тож одна схема не представляє всього юдаїзму.

Навіщо дитині ставити запитання

Чотири запитання звертають увагу на відмінності святкової ночі: чому їдять мацу, чому беруть гіркі трави, навіщо двічі вмочують їжу й чому трапезують, відхилившись на опору. Їх часто виголошує або співає наймолодший учасник, спроможний це зробити. Дитяча цікавість тут передбачена самим обрядом. Дорослим належить пояснювати те, що відбувається, а не

просто вимагати правильно повторювати незнайомі слова.

Ще одна відома частина вечора пов'язана з афікоманом — шматком маци, залишеним для завершення трапези. У багатьох родинах діти шукають захований афікоман або беруть участь в іншій домашній грі довкола нього. Форми різняться, але така участь допомагає втримати увагу до пізнього вечора. Пісні та запитання дозволяють долучитися до седеру людям різного віку й рівня релігійної освіти.

Відмінності помітні й у харчових звичаях. Чимало ашкеназів утримується від кітніот, до яких відносять рис, бобові та низку інших продуктів. Багато сефардських громад такої заборони не прийняло. Це не тотожне забороні хамецу: рис не стає квасним зерновим

хлібом лише тому, що певна громада не їсть його на Песах. Знання цієї різниці пояснює, чому святкові столи можуть помітно відрізнятися.

Агада пропонує кожному поколінню сприймати вихід із Єгипту як подію, що стосується його особисто. Тому розповідь про свободу не закінчується на переліку давніх нещасть. Вона повертає до питання про власну відповідальність і ставлення до залежної, беззахисної людини. За столом цю пам'ять передають через конкретні речі: простий хліб, гіркий смак, спільне читання. Наступного року дитина поставить знайомі запитання вже з іншим досвідом, а дорослим знову доведеться на них відповідати.

Автор: Олексій Данчєску

СЕДМИЦЯ ПЛАНЕТАРНИХ СФЕР

МІСТИКА

Майже усі світогляди давніх цивілізацій, релігійні, астрологічні та містичні вчення ділили світобудову на 7 сфер та 9 рівнів. 1-й рівень — то вищі небеса, де діють божественні сили, 9-й рівень — це наша Земля. Між ними розміщуються 7 сфер, кожна отримує свою назву від небесного тіла. Найближча до нас — сфера Місяця. Далі йдуть сфери Венери, Меркурія, Сонця, Марса, Юпітера та Сатурна. Вважалося, що душі зароджуються у божественних сферах, а після того спускаються на Землю для втілення через ці 7 сфер. Тобто проходять сфери у такому порядку: сфера Сатурна, сфера Юпітера, сфера Марса, сфера Сонця, сфера Меркурія, сфера Венери, сфера Місяця. Також усі божественні енергії, йдучи з неба на Землю, проходять через ці сфери.

У містичних традиціях Європи, пов'язаних із християнством, кожною сферою керує свій надянгол: Сатурна — Каффіел («престол Божий»), Юпітера — Сашіел («справедливість Божа»), Марса — Самаел («гнів Божий»), Сонця — Міхаел («подібний до Бога»), Меркурія — Рафаел («цілитель Божий»), Венери — Анаел («почуй мене, Боже»), Місяця — Габріел («сила Божа»).

В індійських ведичних традиціях сферами керують сім богів: Сатурна — Шаністера, Юпітера — Брихаспаті, Марса — Мангала, Сонця — Сурья, Меркурія — Буддха, Венери — Шукра, Місяця — Чандра.

У давньому Вавилоні сферами також керують боги: Сатурна — Аддар, Юпітера — Мардук, Марса — Нергал, Сонця — Шаммаш, Меркурія — Небу, Венери — Інанна, Місяця — Нанна.

Боги та надянголи уособлюють максимально добрі сили планетних сфер. Але кожній сфері відповідають і наддемони, які є уособленням руйнівних сил планетних сфер. Наприклад, надянгол сфери Венери — це любов, співпраця, внутрішня чистота, краса та гармонія, а наддемон сфери Венери — це ненависть та руйнування життя.

Але у кожній сфері є також її істинний дух. Це — властивості планетної сфери «по модулю». Це не добро та не руйнація. Це — фундаментальні властивості сфери. У випадку сфери Венери — це врожай, збереження врожаю, дружні відносини, об'єднання людей заради співпраці, симпатія між людьми.

Істинні духи планетних сфер ще називають «олімпійськими». Вперше про них видали книжку «Магія Арбателя» у Швейцарії, в Базелі, у 1775 році. Імена цих духів для небесних сфер такі: Сатурна — Аратрон, Юпітера — Бетор, Марса — Фалег, Сонця — Ох (Оех), Меркурія — Офіел, Венери — Хагіт, Місяця — Фуль. А Арбател — це Вищий Розум, який керує цими духами сфер.

Магічні знаки (сигіли) цих духів використовують у Великій Тріаді

(Магія, Астрологія, Алхімія). Наприклад, якщо в людини рух планети у зоряній карті ретроградний або вона перебуває у руйнівному градусі (наприклад, Меркурій), то виправити це можна виготовленням талісмана духа Меркурія (Офіеля), і він досить ефективно буде блокувати ретроград.

Є також медитації, у яких людина має пройти усі небесні сфери від Місяця до Сатурна, вийти у божественний світ, а потім повернутися назад через сфери — від Сатурна до Місяця. Вважається, що це надає здоров'я та вдачу, нейтралізує вплив руйнівних вузлів зоряної карти.

У давнину також виготовляли «Зорю Щастя». Це була семипроменева зірка. Сфера Сатурна символізувалася свинцевим променем із чорним агатом на вістрі променя, Юпітера — олов'яним променем із сапфіром, Марса — залізним променем із рубіном, Сонця — золотим променем із янтарем, Меркурія — ртутним променем (ртуть була у капсулі з кришталю або алхімічного скла), Венери — мідним променем із смарагдом, Місяця — срібним променем із місячним каменем. Вважалося, що ця зоря відразу проводила вплив божественних світів через усі сім небесних сфер до свого власника, чим забезпечувала йому велику вдачу. У Середні віки такі зорі носили королі, полководці та представники аристократії.

Є також обряди передачі сил семи небесних сфер на воду, яку людина вживає. Така вода також мала назву «Вода Щастя».

Автор: Ігор Мехеда

ПІЗНАННЯ

ЗА МЕЖЕЮ

Я не можу сказати, що вірю в Бога так, як це зазвичай розуміють у релігії. Мені складно уявити Бога як конкретну особистість, яка створила світ, спостерігає за кожною людиною, чує молитви, винагороджує або карає. Але водночас я не можу назвати себе й цілковитим невіруючим. У мене залишається відчуття, що за нашим світом може стояти щось більше, ніж ми здатні зрозуміти. Можливо, це сила, закон природи, першопричина, невідомий принцип або щось таке, для чого людство ще навіть не має відповідного слова.

Найбільше мене хвилює просте на перший погляд питання: звідки взагалі взявся світ?

Ми народжуємося вже всередині готової реальності. Є Земля, Сонце, зорі, галактики, життя, люди. Ми звикаємо до цього настільки, що майже перестаємо дивуватися самому факту існування. Але якщо задуматися, все стає набагато складніше. Чому існує хоча б щось? Чому замість абсолютної порожнечі є матерія, простір і час?

Наука сьогодні найкраще пояснює розвиток Всесвіту за допомогою теорії Великого вибуху. За сучасними уявленнями, приблизно 13,8 мільярда років тому Всесвіт

перебував у надзвичайно гарячому і щільному стані, після чого почав розширюватися. Поступово виникли елементарні частинки, атоми, зорі та галактики.

Але навіть це пояснення залишає для мене чимало питань.

Що було до Великого вибуху? Чи взагалі правильно ставити питання про «до», якщо сам час міг виникнути разом із Всесвітом? Чому цей процес почався? Чому існують саме такі закони фізики, які дозволили виникнути зорям, планетам, воді й життю?

Наука чудово пояснює, як розвивалися певні процеси. Але питання «чому існує сам Всесвіт?» залишається набагато складнішим.

Існують різні гіпотези. Наприклад, деякі фізики розглядають можливість циклічного Всесвіту: він може розширюватися, змінюватися, а можливо, проходити через певні повторювані фази. Інша ідея — існування багатьох всесвітів. Тоді наш Всесвіт був би лише одним із величезної кількості інших, можливо, з іншими законами природи.

Є й квантові гіпотези, згідно з якими Всесвіт міг виникнути внаслідок процесів, пов'язаних із квантовим вакуумом. Але тут у мене знову виникає питання: якщо

навіть був якийсь квантовий стан або фізичне поле, звідки взялося воно?

Можна нескінченно переносити причину назад.

Світ виник із певного стану. А звідки виник цей стан? Він існував завжди? Але тоді що означає «завжди», якщо час також є частиною Всесвіту?

У цьому місці наука стикається з питаннями, які стають майже філософськими.

Не менш дивовижною є історія нашої планети. Земля виникла приблизно 4,54 мільярда років тому з речовини, яка оберталася навколо молодого Сонця. Частинки пилу й газу поступово зіштовхувалися, об'єднувалися, утворювали дедалі більші тіла. Через мільйони років сформувалися планети Сонячної системи.

На ранній Землі не було людей, тварин, дерев і міст. Вона була зовсім іншим світом — гарячим, нестабільним, із вулканічною активністю та постійними ударами космічних тіл.

Поступово планета охолола, утворилися океани, атмосфера змінювалася. А потім сталося, мабуть, одне з найбільших чудес природи — з'явилося життя.

Але як нежива матерія перетворилася на живу?

Є наукові гіпотези про абіогенез — виникнення перших самовідтворюваних хімічних систем із неживої речовини. Можливо, у давніх океанах або біля гідротермальних джерел виникли складні органічні молекули. Поступово деякі з них отримали здатність до копіювання, а згодом почалася еволюція.

Але повної картини цього переходу ми поки що не маємо.

Для мене це одна з найбільших загадок. Між каменем і живою клітиною існує колосальна різниця. Клітина може підтримувати себе, використовувати енергію, реагувати на середовище, зберігати інфор-

мацію, розмножуватися.

Як виникла перша система, здатна робити все це?

Можливо, це був природний наслідок хімічних законів. Можливо, за мільярди років і за величезної кількості можливостей такий процес стає майже неминучим. Але навіть тоді залишається питання: чому закони природи взагалі дозволяють виникнення життя?

Особливо дивним для мене є виникнення свідомості.

Колись на Землі не було жодної істоти, здатної запитати: «Хто я?» А тепер існує людина, яка може дивитися на зоряне небо і думати про походження самого Всесвіту.

Ми складаємося з атомів. Значна частина елементів нашого тіла утворилася всередині давніх зір. У буквальному сенсі матерія нашого організму колись була частиною космічних процесів.

Але атоми самі по собі нічого не відчувають.

Звідки тоді з'являються любов, страх, біль, пам'ять, уява, відчуття власного «я»?

Можна сказати, що все це є результатом роботи мозку. І це цілком логічне пояснення. Пошкодження певних ділянок мозку справді можуть змінювати пам'ять, характер, сприйняття або поведінку людини.

Проте залишається складне питання: чому фізичні процеси в мозку супроводжуються внутрішнім переживанням?

Чому ми не просто виконуємо біологічні функції, а ще й усвідомлюємо себе?

Саме тут у мене інколи виникає думка про якусь силу або принцип, який ми ще не розуміємо.

Я не знаю, чи можна називати цю силу Богом.

Можливо, саме слово «Бог» надто сильно пов'язане з людськими уявленнями. У різних народів і релігій Бога описували по-різному. Для одних це особистість, для інших — абсолют, космічний розум, першопричина, світова душа або

фундаментальна реальність.

А можливо, будь-які наші слова надто примітивні для опису того, що лежить в основі існування.

Мураха не здатна зрозуміти інтернет або квантову фізику. То чому ми впевнені, що людський мозок здатний зрозуміти всю структуру реальності?

Можливо, наш розум просто має свої межі.

Водночас я не хочу використовувати слово «Бог» як відповідь на все незрозуміле. У минулому люди часто пояснювали дією богів грім, блискавку, затемнення, хвороби або рух небесних тіл. Згодом наука знайшла природні пояснення цих явищ.

Тому мені здається неправильним говорити: «Ми не знаємо, як щось виникло, отже це зробив

Бог».

Незнання не є доказом.

Але й зворотне твердження також здається мені занадто простим: якщо наука пояснила багато процесів, це ще не означає, що вона автоматично відповіла на всі питання про сенс, причину і основу реальності.

Наприклад, ми можемо пояснити, як формується веселка. Знаємо про заломлення і відбиття світла в краплях води. Але саме знання механізму не робить веселку менш красивою.

Так само наукове пояснення виникнення Землі або розвитку життя не обов'язково знищує відчуття таємниці.

Навпаки, для мене воно інколи її посилює.

Особливо коли дивишся на масштаби Всесвіту.

Світло від Сонця доходить до Землі приблизно за вісім хвилин. Від найближчої до Сонячної системи зорі — понад чотири роки. Наша галактика, Чумацький Шлях, має діаметр близько ста тисяч світлових років і містить сотні мільярдів зір.

А Чумацький Шлях — лише одна галактика серед величезної кількості інших.

На цьому тлі людина здається майже непомітною.

Ми живемо кілька десятків років на маленькій планеті біля звичайної зорі. Наші конфлікти, амбіції, гроші, образи й суперечки здаються величезними лише тому, що ми перебуваємо всередині них.

Але для Всесвіту вони практично нічого не означають.

І водночас саме людина може усвідомити масштаби Всесвіту.

У цьому є певний парадокс.

Ми неймовірно малі — і водночас здатні думкою охоплювати мільярди років і мільярди світлових років.

Можливо, саме тому люди з давніх часів створювали релігії. Не

лише через страх перед смертю або незнання природи. Людині завжди хотілося знайти своє місце у величезній реальності.

Хто ми?

Навіщо живемо?

Чи має життя сенс?

Що відбувається після смерті?

Чи існує справедливість, більша за людські закони?

Наука може багато розповісти про життя, але питання сенсу не завжди належать до її компетенції.

Можна виміряти активність мозку людини, яка любить. Але чи можна виміряти саму любов?

Можна дослідити біологічні механізми страху смерті. Але чи дає це відповідь на питання, як людині ставитися до власної смертності

Я не знаю, чи існує життя після смерті. Можливо, зі смертю мозку свідомість припиняється. Це цілком можливий сценарій.

Але я не можу сказати, що знаю це напевно.

Так само я не знаю, чи існує якась форма реальності, яку ми сьогодні не здатні сприйняти.

Людина бачить лише невелику частину електромагнітного спектра. Ми не бачимо радіохвиль, ультрафіолетового чи інфрачервоного випромінювання без спеціальних приладів. Але вони існують незалежно від того, бачимо ми їх чи ні.

Тому інколи я запитую себе: а скільки ще аспектів реальності ми просто не здатні відчути?

Можливо, дуже багато.

У цьому сенсі моя позиція ближча не до твердження «Бога немає», а до фрази «я не знаю».

Для когось ці слова можуть здатися проявом невпевненості. Для мене навпаки — вони означають чесність.

Я не був присутній при виникненні Всесвіту.

Я не знаю, що було до нього.

Я не знаю, чому взагалі існують закони природи.

Я не знаю, чи має Всесвіт мету.

Я не знаю, чи є свідомість лише продуктом мозку.

Я не знаю, чи існує щось після смерті.

Можливо, колись людство отримає відповіді на частину цих питань. А можливо, деякі з них назавжди залишаться за межами нашого розуміння.

Але, мабуть, саме запитання роблять нас людьми.

Чи обов'язково мати остаточну відповідь?

Можливо, ні.

Можливо, віра не завжди означає впевненість у конкретних догмах. Іноді вона може бути відчуттям, що реальність значно більша за наші знання.

Я не можу сказати: «Я знаю, що Бог існує».

Але так само не можу впевнено сказати: «Я знаю, що за Всесвітом немає нічого».

Тому між вірою і невірою для мене існує великий простір сумніву.

І саме в цьому просторі я перебуваю.

Я дивлюся на світ, читаю про Великий вибух, еволюцію, походження Землі, будову атомів і галактик — і що більше дізнаюся, то більше питань у мене виникає.

Можливо, колись ми дізнаємося, як виник Всесвіт.

Але тоді, напевно, з'явиться наступне питання: чому взагалі була можливість його виникнення?

І що було джерелом самої можливості?

Можливо, саме це люди тисячоліттями називали Богом.

А можливо, відповідь зовсім інша.

Я цього не знаю.

І, мабуть, поки що мені достатньо чесно залишити це питання відкритим.

Автор: Лілія Хоменко

ОБОН

І ЯПОНСЬКІ ТРАДИЦІЇ ПАМ'ЯТІ ПРО ПРЕДКІВ

Улітку японські родини відвідують сімейні могили, готують приношення й збираються на вечірні танці. Ці дії пов'язані з Обоном — часом ушанування померлих і зустрічей живих. У поширених народних уявленнях предки на кілька днів повертаються додому, де на них чекають світло та частування. Але зміст Обону не вичерпується вірою в прихід духів. Різні буддійські школи пояснюють його по-своєму, а сімейні звичаї залежать від місцевості.

Чому свято відзначають у різні місяці

У значній частині Японії Обон припадає на середину серпня, часто на період із тринадцятого до шістнадцятого числа. У деяких місцевостях, зокрема в частині Токіо,

його відзначають у липні. Подекуди дотримуються дат старого місячного календаря. Така різниця пов'язана з історією переходу до сучасного календаря та місцевими способами зберегти сезонний час обрядів. Тому назвати одну дату для всієї країни неможливо.

Для багатьох людей це нагода повернутися до родинного дому. Святковий період супроводжується поїздками між великими містами й провінцією. Родичі разом упорядковують могили, зустрічаються зі старшими, відвідують храм. У сім'ї можуть бути люди з різним ставленням до релігії, проте спільний догляд за похованням створює зрозумілу форму участі. Для цього не обов'язково однаково пояснювати всі деталі потойбічного життя.

Буддійська оповідь про матір

Одна з головних релігійних оповідей, пов'язаних з Обоном, розповідає про учня Будди Маудгальяну. За переказом, він побачив, що його померла мати страждає, і попросив Будду допомогти. Той порадив зробити приношення громаді ченців після завершення їхнього сезонного усамітнення. Коли страждання матері припинилися, син зрадів. У популярному викладі його радість пояснює появу святкового танцю.

Ця історія відома з традиції «Улламбана-сутри». Вона поширювалася у східноазійському буддизмі й поєднувалася з місцевим ушануванням предків. Сучасний Обон формувався внаслідок тривалого співіснування цих звичаїв. Називати його просто давнім японським обрядом або лише перенесеною ззовні буддійською церемонією означало б пропустити частину історії. Оповідь про Маудгальяну є релігійним переказом, а не перевіреним повідомленням про контакт із померлими.

Особливо показове пояснення школи Дзьодо-сінсю. Буддійські церкви Америки, що належать до цієї традиції, наголошують на вдячності тим, завдяки кому триває наше життя. Тут Обон не зводять до годування духів або прохання до них про допомогу. Учасники згадують отриману турботу й усвідомлюють залежність людини від багатьох поколінь. Тому одна й та сама оповідь може мати інший акцент,

ніж у народному уявленні про буквально повернення предків.

Як зустрічають і проводжають

У родинах, що дотримуються обрядів зустрічі померлих, запалюють мукаебі, вітальні вогні. Вони мають позначити шлях додому. Наприкінці святкового часу окурібі, прощальні вогні, супроводжують відхід предків. Ліхтарі біля оселі виконують подібну символічну роль. Це мова ритуалу, в якій зустріч і розлука набувають видимих ознак. Способи використання вогню та ліхтарів залежать від громади й родинної традиції.

Біля домашнього буддійського вівтаря або на спеціально підготовленому місці ставлять фрукти, квіти та страви. Можуть обирати їжу, яку любила померла людина. Таке приношення повертає пам'ять до конкретного життя: звичок, смаків, спільних вечерь. У храмах ченці читають сутри й проводять поминальні служби. Деякі родини особливо відзначають перший Обон після смерті близького, відомий як хацубон або ніібон.

Для першого Обону після смерті людини в деяких родинах використовують білий ліхтар. Він позначає особливість цього поминання й символічно допомагає померлому знайти дорогу додому.

Серед найвідоміших домашніх предметів — кінь з огірка та віл із баклажана. Дерев'яні палички слугують їм ногами. За поширеним поясненням, швидкий кінь допомагає предкам скоріше дістатися до родини, а повільний віл дозволяє не квапитися дорогою назад. Ці прості фігурки виражають бажання зустрітися та небажання розлучатися. Водночас вони не є обов'язковими для кожного японського дому або буддійського напрямку.

У низці місцевостей проводять торо-нагасі — пускання ліхтариків по воді. Церемонія може бути пов'язана з проводами померлих, але їй час і призначення потрібно уточнювати для конкретного місця. Не кожне японське видовище з лі-

хтарями належить до Обону. Так само святкові вогні в храмах, домашні лампи та великі громадські церемонії мають власні порядки й не становлять єдиного обряду для всієї країни.

Чому пам'ять супроводжується танцем

Бон-одорі — спільні танці, які проводять у святковий сезон на площах, біля храмів та в інших громадських місцях. Часто учасники рухаються колом навколо помосту ягура, де розташовуються музиканти або ведучі. Рухи повторюються, тому до кола можуть долучатися новачки. Одяг нерідко включає юкату, легке літнє вбрання. Проте мелодії, жести та спосіб організації відрізняються від міста до міста.

Танець поряд із поминанням не сприймається як заперечення скорботи. У буддійських поясненнях він може виражати вдячність і радість від усвідомлення зв'язку з іншими. Для громади це також спосіб зібратися після щоденної роботи й підтримати місцеву традицію. Участь дітей дозволяє передавати рухи без окремого підручника: молодші бачать старших і повторюють за ними. Святкова пам'ять таким

чином засвоюється через дію.

Відомим завершенням Обону в Кіото є Годзан-окурібі шістнадцятого серпня. На схилах гір запалюють великі вогняні композиції, зокрема у формі ієрогліфів. Ця церемонія пов'язана з проводами предків. Її легко сприйняти лише як ефектне міське видовище, проте для місцевих учасників вона має поминальний зміст. Розташування вогнів і порядок їхнього запалювання підтримують окремі спільноти.

За межами Японії Обон теж змінюється. У японсько-американських буддійських громадах танці поєднують із частуванням, культурними подіями та зустрічами сусідів. Створюють нові пісні й хореографію, зберігаючи присвяту померлим та вдячність попереднім поколінням. Це показує, як традиція продовжується в іншому середовищі. Її передають люди, які доглядають могили, пам'ятають імена рідних, готують їхні улюблені страви та щоліта знову збираються разом.

Автор: Іван Гудзенко

АНЕКАНТАВАДА:

БАГАТО ШЛЯХІВ ДО РОЗУМІННЯ ІСТИНИ

Анекантавада — одна з фундаментальних філософських доктрин джайнізму, назва якої походить із санскриту й буквально передає ідею «неоднобічності», «неабсолютності» або «невиключності» певної точки зору. Її основний принцип полягає в тому, що реальність є надзвичайно складною і багатогранною, а тому жодне

окреме людське судження не може вичерпно описати її природу. Те, що людина сприймає як істину, залежить від її становища, досвіду, способу пізнання, контексту та обмежень людської свідомості.

У джайнізмі анекантавада посідає особливе місце, оскільки безпосередньо пов'язана з уявленням про природу знання. Згідно з цією

традицією, звичайна людина здатна досягнути лише окремі аспекти дійсності. Повне й абсолютне знання — кевала-джняна — приписується лише тим істотам, які досягли найвищого ступеня духовного визволення і стали кевалінами. У традиційній джайнській термінології таким всезнанням володіють Аріханти. Для інших істот будь-яке

॥५॥॥॥नमिऊणजिणवरिदइंदनरिंदद्विणतिलोययुरुवणस
मिणमो॥ववामियुरुवणमेण॥॥॥जगवुडामणिमुनीनुससोवरीगिनि
मिरितिलनुणगोलोगाइसो॥एगोचखुतिइयणस्म॥॥॥संवमरमु
णो॥वमामावहमाणजिणवेदो॥इयविहरिया + निरसणाजइज
णुमाणेण॥॥॥जइतालिलोयनाहोविमदइ वडुआइंय
जणस्म॥अइजीयंवकराइंएसखमास - वसाइण
चइजइवालेनोमदइमहावहमाणजिण॥ चंदो॥नुवसम
सोदिविमरुददावायुंजादि॥॥॥सदोविणीय + विणनुयदमगण
संमन्नमुयनाणी॥जाणेतोवितमन्नविद्वियदिनुमुणइसव॥॥॥जं
इगयागईनुतंसिरेणइवेति॥इययुरुवणमुदनणियंकयंजलि
दिंसोयव॥॥॥जइदसुरगणाणइंदो॥गदगणनारागणाणजइव

знання залишається частковим, обмеженим і залежним від конкретної точки зору.

Саме тому анекантавада заперчує можливість описати абсолютну істину за допомогою одного твердження. Одне й те саме явище можна розглядати з різних позицій, і кожна з них може відображати певну сторону реальності. Однак жодна окрема перспектива не повинна проголошуватися єдиною можливою або остаточною. Істина, згідно з джайнізмом, не зводиться до простої суми протилежних суджень, а має багатовимірний характер.

Класичним прикладом для пояснення цього принципу стала притча про сліпих і слона. Кілька сліпих людей торкаються різних частин тіла слона й намагаються пояснити, що це за тварина. Один, торкнувшись ноги, стверджує, що

слон подібний до стовпа. Інший, тримаючи хобот, порівнює його зі змією. Третій, торкаючись вуха, каже, що слон схожий на велике віяло. Кожен із них певною мірою має рацію, але ніхто не володіє повною картиною. Ця притча добре передає джайністську ідею частковості людського пізнання.

Анекантавада тісно пов'язана з іншою джайнською концепцією — сьядвадою, або вченням про умовність висловлювань. Сьядвада передбачає, що будь-яке судження повинно розглядатися з урахуванням певних умов. Наприклад, твердження «ця річ існує» може бути істинним у певний момент часу, в певному місці або в певному значенні, але водночас воно може бути недостатнім або навіть хибним за інших умов. Саме тому в джайнській логіці робиться наголос на обережності в категоричних твер-

дженнях.

Ще одним пов'язаним поняттям є наявада — вчення про точки зору або способи розгляду предмета. На думку джайнських філософів, кожне судження виходить із певної позиції. Одна точка зору може акцентувати увагу на постійних характеристиках речі, інша — на її змінності, третя — на її функціях, четверта — на її відношенні до інших об'єктів. Таким чином, анекантавада, сьядвада і наявада разом формують складну систему джайнської теорії пізнання та логіки.

Витоки анекантавади традиційно пов'язують із вченням Махавіри — двадцять четвертого тіртханкари джайнізму, який жив приблизно у VI–V століттях до нашої ери. Однак детальна філософська розробка цієї доктрини відбулася пізніше. Особливо важливими стали перші століття нашої ери та середньовічний період, коли джайнські мислителі вступали в активні дискусії з представниками буддистських і брахманістських філософських шкіл.

У ході цих дискусій джайнські філософи намагалися обґрунтувати думку, що реальність не можна звести ні до абсолютної постійності, ні до абсолютної мінливості. Річ може залишатися тією самою субстанцією, але водночас змінювати свої форми, властивості та стани. Саме ця здатність поєднувати сталість і зміну стала однією з характерних особливостей джайнської метафізики.

За джайнським вченням, реальність складається з величезної кількості духовних і матеріальних субстанцій. Вони мають власні якості, властивості та модифікації. Наприклад, душа залишається душею як субстанція, однак її стани можуть змінюватися внаслідок кармічних процесів. Матеріальний предмет також може зберігати певну основу, хоча його форма, стан або зовнішні характеристики змінюються.

Звичайне людське пізнання не може одночасно охопити всі ці властивості й відношення. Воно

обмежується органами чуття, розумом, попереднім досвідом, мовою та умовами сприйняття. На пізнання впливають простір, час, обставини, культурний контекст і вже сформовані переконання. Тому категорична впевненість у тому, що певна людина володіє повнотою істини, з погляду анекантавади є необґрунтованою.

Особливо важливим є етичний вимір цієї доктрини. Анекантавада спонукає до поваги до чужих поглядів і вірувань. Якщо людина усвідомлює, що її власне знання не є абсолютним, вона повинна обережніше ставитися до заперечення інших позицій. Саме тому анекантаваду часто пов'язують із принципами релігійної терпимості, плюралізму та неупередженості.

У сучасних інтерпретаціях анекантаваду інколи називають своєрідною «інтелектуальною ахімсою». Ахімса в джайнізмі означає принцип ненасильства, заборону завдавати шкоди живим істотам. Якщо перенести цей принцип у сферу мислення, то інтелектуальна ахімса означатиме відмову від агресивного нав'язування власної позиції, фанатизму та прагнення знищити або принизити інший світогляд. У такому розумінні анекантавада стає не лише логічною доктриною, а й культурою діалогу.

Разом із тим не слід повністю отожднювати анекантаваду із сучасним релятивізмом. Релятивізм іноді тлумачиться як твердження, що всі погляди однаково істинні або що об'єктивної істини не існує. Джайнізм не заперечує існування істини. Навпаки, він визнає абсолютну реальність і можливість повного знання про неї, але підкреслює, що звичайна людська свідомість бачить її лише частково. Тому анекантавада є радше вченням про обмеженість людської перспективи, ніж запереченням самої істини.

У цьому відношенні можна провести певні паралелі з європейським суб'єктивізмом, релятивізмом і плюралізмом, однак такі аналогії залишаються умовними. Анекантавада сформувалася в іншому культурному та релігійному середовищі й має власні метафізичні передумови. Для джайнізму

вона пов'язана з ученням про душу, карму, звільнення, всезнання і природу субстанцій, чого немає в більшості європейських концепцій релятивності пізнання.

Важливе значення анекантавади полягає і в тому, що вона дозволила джайнським мислителям вести полеміку з іншими релігійно-філософськими системами, не обов'язково повністю заперечуючи їх. Буддійські, ведантичні або інші концепції могли розглядатися як такі, що правильно охоплюють окремі аспекти дійсності, але помиляються тоді, коли проголошують часткову істину абсолютною.

Так, джайнська філософія намагалася уникати крайнощів. Вона не погоджувалася з думкою, що все у світі є абсолютно незмінним, але водночас не приймала і твердження, що реальність є лише безперервним потоком змін без будь-якої сталої основи. Субстанція, згідно з джайнізмом, зберігає свою природу, але постійно проявляється через різні стани та модифікації. Це дозволяло поєднати поняття постійності й непостійності в єдиній системі.

У ширшому культурному контексті анекантавада є однією з найцікавіших спроб сформулювати принцип багатоперспективності задовго до появи сучасних концепцій плюралізму. Вона пропонує людині не відмовлятися від власних переконань, а усвідомлювати межі власного бачення. Інша позиція не обов'язково повинна бути цілком правильною, однак вона може містити ту частину істини, яку ми самі не помічаємо.

Отже, анекантавада — це джайнське вчення про багатосторонність реальності та обмеженість будь-якого окремого погляду на неї. Вона поєднує метафізику, теорію пізнання, логіку й етику. Її центральна думка полягає в тому, що світ значно складніший за наші судження про нього, а тому шлях до істини потребує не лише знання, але й інтелектуальної скромності, терпимості та здатності бачити проблему з різних сторін.

Автор: Орест Савіцький

